Floravaktarna i Skåne Rapporterar

Svarttåg håller ställningarna i Skåne

Lars Fröberg

Fig. 1. Slåtter på Stora Harrie Mosse den 22 september 2017. Foto: K.-A. Olsson.

Inledning

Svarttåg *Juncus anceps* uppgavs första gången i Sverige av Bertil Lindqvist, som fann arten tillsammans med Otto R. Holmberg vid Dagstorps mosse 1925 (Lindqvist 1930) (Fig. 6). Följande år blev den även funnen vid Mossarp på gränsen mellan Norrvidinge och Södervidinge socknar, samt vid Stora Harrie mosse (som *J. atrocapillus*; Lindqvist 1930). På ytterligare en lokal, NV om ekologiska stationen vid Stensoffa i Silvåkra socken, blev arten funnen av Håkan Wittzell 1990 (Tyler m.fl. 2007). Vid en återinventering av svarttåg 2016–2017, som jag företog tillsammans med Jan Thomas Johansson och Rune Svensson, kunde vi konstatera att arten fortfarande finns kvar på alla ovan nämnda platser. På lokalerna förekommer även ryltåg *J. articulatus* och torvåg *J. alpinoarticulatus* ssp. *alpinoarticulatus*. Hybriden mellan svarttåg och ryltåg finns åtminstone vid Mossarp och Stensoffa. På lokalen vid Mossarp hade svarttåg inte återfunnits efter Lindqvists fynd, så detta var ett intressant återfynd.

Kännetecken

Svarttåg kännetecknas i fruktstadium av en brunsvart, tät blomställning med smala grenvinklar och med blomhuvuden som ofta är uppdelade i två etager (Fig. 2A). Den har relativt små blomhuvuden, de inre hyllebladen är oftast trubbiga med en tydlig hinnkant och kapslarna smalnar av i spetsen till ett tydligt, ca 0,3–0,5 mm långt och mer eller mindre långsträckt spröt (Fig. 2B). Den snarlika torvtåg har samma blomställningstyp, även om den inte är lika tydligt tvådelad, blomhuvudena är ofta något större (storleken varierar dock) och de sitter något glesare än hos svarttåg (Fig. 4A). Den viktigaste diagnostiska karaktären är sprötet, som hos torvtåg är endast ca 0,2 mm och tydligt avsatt från den avrundade kapseltoppen (Fig 4B). Även ryltåg kan förväxlas med svarttåg, men har större blomhuvuden som sitter på mer utspärrade grenar och blomhuvudena är något ljusare. Den har spetsiga inre hylleblad. Dessutom förekommer hybrider mellan svarttåg och ryltåg, men dessa brukar inte få

Fig. 2. Svarttåg *Juncus anceps* från Mossarp. Foto: Jan Thomas Johansson.

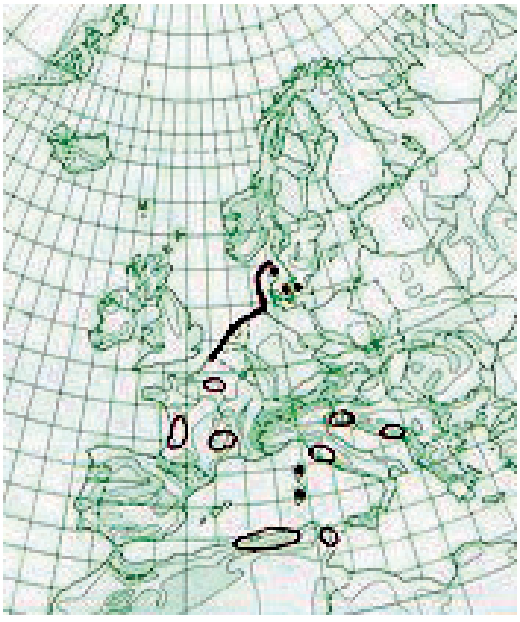

Fig. 3. Karta över världsutbredningen av svarttåg (Hultén & Fries 1986).

några utvecklade kapslar. De sticker sålunda inte ut ovanför hyllebladen i fruktstadium, vilket de gör hos de rena arterna.

Hyllebladskaraktären kan vara svår att se, eftersom hyllebladen oftast är kupiga. Ofta är de inre hyllebladen trubbiga med eller utan udd hos svarttåg, men en del hylleblad i en blomställning kan vara mer eller mindre spetsiga, vilket försvårar identifikationen av arterna. Vidare har den relativa storleken på ståndarknapparna angetts som skiljekaraktär inom gruppen (Snogerup 2009). Svarttåg ska sålunda ha ståndarknappen lika lång som strängen eller längre, medan torvtåg har ståndarknappen kortare än strängen. Denna karaktär varierar tyvärr också hos svarttåg. Över huvud taget är variationen ganska stor hos svarttåg, inte minst på lokalerna vid Mossarp och Stensoffa, medan gränsen mellan åtminstone svarttåg och torvtåg är mera distinkt på Stora Harrie mosse.

Fig. 4. Torvtåg *Juncus alpinoarticulatus* ssp. *alpinoarticulatus* från Mossarp. Foto: Jan Thomas Johansson.

Svarttåg och torvtåg är diploida med kromosomtalet 2n = 40, medan ryltåg är tetraploid med kromosomtalet 2n = 80 (Snogerup 2009).

Utbredning och ekologi

Svarttåg är utbredd i västra och södra Europa, norrut till Norge, Danmark och Sverige; och österut till Grekland, samt i nordvästra Afrika (Fig. 3). I Norge uppges arten från de sydligaste delarna (Vest-Agder och Aust-Agder; Snogerup 2009). I Danmark förekommer den längs kusten på västra och norra Jylland och vid västra Limfjorden, samt på Læsø och på en lokal vid Lammefjorden på norra Sjælland (Hartvig 2015). Den växer på näringsfattigt, något surt till basiskt underlag, bland annat i fuktiga sandhedar, fukthedar, fattigkärr, sandiga åkrar, stigar och diken (Hartvig 2015). I Sverige är den endast känd från ett fåtal lokaler i västra och sydvästra Skåne (Fig. 5), och växer här i kalkfuktängar där det inte är för blött. På de skånska lokalerna förekommer svarttåg på de något torrare delarna och torvtåg på de något fuktigare partierna i kalkfuktängarna.

Lokaler för svarttåg i Skåne

Dagstorps mosse. Äldsta belägg är från 1905 och därefter är arten samlad även 1908 och 1915 (Virtuella herbariet), innan Otto R. Holmberg och Bertil Lindqvist fann den 1925. Tidigare belägg var ursprungligen bestämda till ”*J. fuscoater*”, som motsvarar torvtåg enligt modern nomenklatur. Intressant är att Gunnar Samuelsson redan 1921 uppmärksammade att det i materialet från Dagstorp låg exemplar som han bestämde till ”*J. atricapillus*” (Lindqvist 1930), vilket motsvarar svarttåg enligt modern nomenklatur. Vid Holmbergs och Lindqvists besök i september 1925 noterades att svarttåg växte på de torrare, sandiga delarna

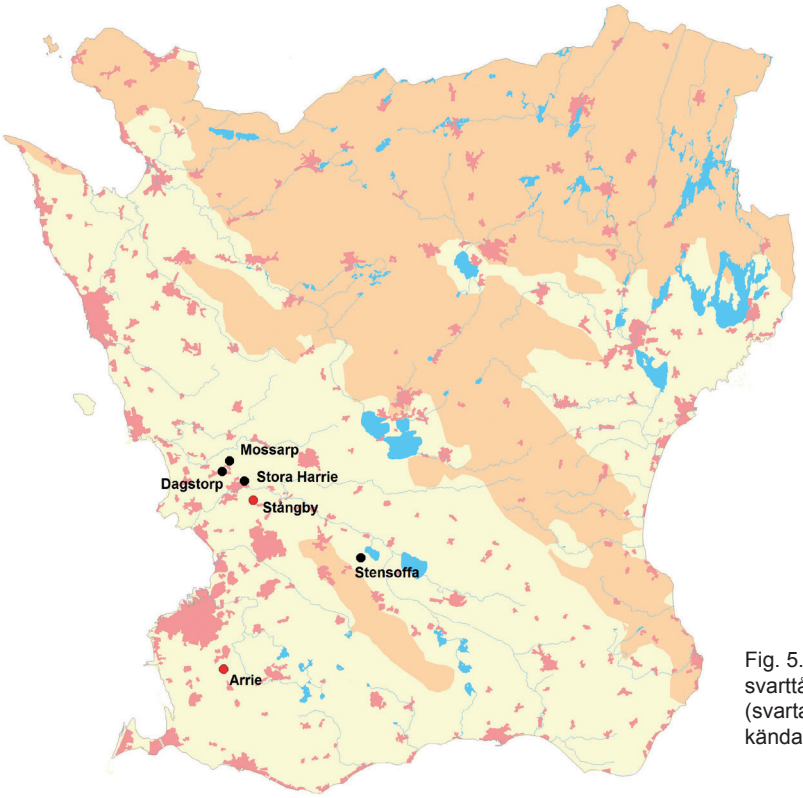

Fig. 5. Aktuell utbredning för svarttåg i Skåne 2016 och 2017 (svarta prickar), samt tidigare kända lokaler (röda prickar).

av rikkärret, medan torvtåg förekom på de fuktigare, mera kärrartade delarna. Dessutom fanns exemplar som var svårtolkade (Lindqvist 1930). Lindqvist nämner även att svarttåg var årsviss men minskade i antal under de kommande åren, sannolikt på grund av slåtter, bete och några smärre dräneringar inom området. Arten har dock ganska regelbundet samlats på lokalen fram till 1988. Vid besöket 2016 blev tre tuvor funna (tabell 1). Även ryltåg blev funnet på lokalen.

Stora Harrie mosse. Här är svarttåg först funnet 1929 av Lindqvist (Virtuella herbariet, Lindqvist 1930) och uppges vara rikligt. Lindqvist noterade dock att arten hotades av en planerad utdikning. Den har dock samlats relativt kontinuerligt sedan dess (Virtuella herbariet) och vid besök 2016 blev ett 20-tal tuvor funna i ett område på ca 50 kvadratmeter. Dessutom fanns torvtåg och ryltåg på lokalen.

Fig. 6. Ett av primärfynden av svarttåg från Dagstorps mosse 1925 (Den virtuella floran).

Tabell 1. Sammanfattning av status för svarttåg *Juncus anceps* i Skåne, grundat på floraväktarinventeringar 1994–2017 (Olsson 2004, samt denna artikel). Tyvärr har mängden av de tidigare observationerna uppskattats som antal strån, medan de aktuella observationerna har uppskattats som antal tuvor, vilket gör jämförelsen lite svårare. - = lokalen ej besökt; + = arten observerad med ej räknad.

År	Dagstorp	Mossarp	Stora Harrie	Stensoffa
1994	30 strån (i blom)	-	315 strån	315 strån
1995	25 strån (i blom)	-	65 strån	200 strån
1996	9 strån (i blom)	-	82 strån	94 strån
1999	13 strån	-	800–900 strån	21 strån
2000	11 strån	-	ca 3000 strån	185 strån (i blom)
2002	24 strån	-	340 strån	95 strån
2004	9 strån	-	>1200 strån (i blom)	33 strån
2016	3 tuvor	+	ca 20 tuvor	ca 20 tuvor
2017	-	ca 30 tuvor	-	-

Mossarp (Allarps mosse). Här är svarttåg först funnet 1929 av Lindqvist (Virtuella herbariet, Lindqvist 1930) och uppges vara sparsamt. Även här växer det tillsammans med torvtåg och ryltåg. Lindqvist uppger den från ”Sörslövs mosse” i ”Södervidinge” alternativt ”Norrvidinge” socken. ”Sörslövs mosse” är säkert skrivfel för ”Särslövs mosse” som motsvarar Mossarp. Intressant är att belägget i LD är en blandkollekt av svarttåg och dess hybrid med ryltåg (materialet bestämt av Sven Snogerup). Efter Lindqvists fynd finns inga uppgifter av svarttåg från denna lokal. Det är tänkbart att Sven Snogerup vid sina eftersökningar av arten endast besökte den södra delen av lokalen, som är trivial och dominerad av älggräs. Det kan också tänkas att området då var betydligt mera igenvuxet och svarttåg därför mycket mera svårfunnet. Arten blev återfunnen vid besök 2016 och vid ett återbesök 2017 kunde konstateras att det även fanns torvtåg, ryltåg och hybriden mellan svarttåg och ryltåg på lokalen. Dessutom var variationen av svarttåg avsevärd, och många exemplar, som för övrigt liknade svarttåg, hade delvis spetsiga inre hylleblad.

Rikkärret vid Mossarp hyser även andra intressanta och ovanliga arter, såsom ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata*, honungsblomster *Herminium monorchis*, slåtterblomma *Parnassia palustris*, kärrspira *Pedicularis palustris* och majviva *Primula farinosa*. Rune fann en buske av källblekvide *Salix hastata* ssp. *vegeta* på sin andra aktuella lokal för Skåne. Lokalen är mycket skyddsvärd, och ingick i *Åtgärdsprogrammet för rikkärr*. Det höll på att växa igen för cirka 10 år sedan, men röjdes då av markägaren och har sedan dess varit betat.

Stensoffa. På denna lokal samlades svarttåg först av Håkan Wittzell 1990 (Virtuella herbariet). Enligt Tyler m.fl. (2007) uppges arten från ett område om ca 4 hektar. Den är samlad från lokalen fram t.o.m. 2006 och återfanns 2016 i ca 20 spridda tuvor (tabell 1). Dessutom fanns ryltåg samt hybriden dem emellan på lokalen. Liksom vid Mossarp var det svårt att avgränsa exemplaren av svarttåg från torvtåg och ryltåg.

Stångby mosse. Lindqvist uppger en lokal för svarttåg som ”Kävlinge mosse”, vilket kan motsvara Stångby mosse. Arten är sedermera funnen där 1962 av Nils Englesson (Skåne Flora-kartoteket).

Arrie. Det finns ett par herbarieexemplar av svarttåg på Evolutionsmuseet i Uppsala, sam-

Fig. 7. Dagstorps mosse. Här blev svarttåg samlad som ny svensk art på 1920-talet. Foto: K.-A. Olsson.

lade av Otto R. Holmberg vid Arrie 1892. De var ursprungligen bestämda till hybriden mellan torvtåg och ryltåg, men blev ombestämda till svarttåg och dess hybrid med ryltåg av Sven Snogerup. Arten har dock inte tidigare blivit publicerad från denna lokal.

Status

Svarttåg har endast sex kända lokaler i Skåne, men arten är återfunnen på fyra av dessa och är riklig på åtminstone tre av dem (Stora Harrie, Mossarp och Stensoffa; se tabell 1). Arten är inte eftersökt på de två övriga lokalerna (Stångby mosse och Arrie), eftersom lokalangivelserna för dessa inte är exakta. Den förefaller att tåla en viss grad av igenväxning, men om beteshävden upphör på växtplatserna riskerar den att försvinna. Ett annat hot för svarttåg skulle kunna vara att dess genotyper riskerar att försvinna om arten korsar sig. Hybriden med ryltåg, som är känd från några av de skånska lokalerna för svarttåg, är frösteril. Den kan däremot producera en del till synes livsdugliga pollenkorn (Snogerup 2009). Den stora variationen hos svarttåg vid Mossarp och Stensoffa skulle kunna bero på gamla korsningar och återkorsningar med ryltåg. Sven Snogerup nämner också att identiteten av de skånska populationerna av svarttåg ännu inte är helt utredda (Snogerup 2009).

Tack. Jan Thomas Johansson och Rune Svensson deltog vid fältarbetet, och har även lämnat värdefulla kommentarer till manuskriptet. Mats Hjertson skickade vänligen inscannade bilder av beläggen av svarttåg från Arrie.

Citerad litteratur

Hartvig, P. 2015. *Atlas Flora Danica.* København.

Hultén, E. & Fries, M. 1986. *Atlas of North European vascular plants: north of the Tropic of Cancer 1–3*. Königstein.

Lindqvist, B. 1930. Nya skånska växtlokaler. *Bot. Not. 1930:* 214–224.

Olsson, K.-A. 2004. Floraväktarrapport 2004. *Bot. Not. 137(3):* 1–36.

Snogerup, S. 2009. Juncaceae i Norden. 2 perenna Juncus-arter med ledade blad. *Svensk Bot. Tidskr. 103:* 153–173.

Tyler, T. m.fl. (red.). 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning*. Lund.